

3662

Σ in Gophyne 5 G.

1314

891-71

h-85

12-1902

891.71

h-85

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆ

ԹՎՐԴԻՄ, ԱՐ. ԴՐ.

391.71

Ի-85

այ.

Խօսի՞մ Ի վանօվ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆ

Թարգմ. Ար. Գր.

2003

($\frac{1008}{35269}$)

289

2011

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ջ
Էլէք. Տպար. «Դուստունքերգ» Մկէպցովսկայա, 1.
1908

Սիրելի Յովսէփ

Ինձ համար միշտ քաղցր և անմոռանալի են քո մտերմութիւնն ու անկեղծութիւնը:

Թէ որքան փայփայանքով ու գուրդուրանքով էիր վերաբերում դէպի քո գուզնաքեայ երկերը, դրան ապացոյց կարող է լինել զբական այս երկիդ քո իսկ ձեռներէցութիւնով կատարուած սոյն փոխադրութիւնը:

Մինչ՝ միասին հրճուում էինք մայրենի լեզուի վերածուած գործիդ առաջին երեսների շարուածքով—դիմեցիր այն չարահնար միջոցին, որն արդէն այսօր մեզ բաժանում է իրարից:

«Հանդիպում»-իդ սոյն փոխադրութիւնը ակնածանքով ու յարգանքով թարմ յիշատակիդ

Նուիրում է

Ա. Գր.

9 յուլիսի, 1908 թ.

Քիֆիւ

I

Երբ երեք զինւորի պահակը և պարթև քաղաքապահը ոստիկանական բաժանմունքը բերին քաղաքական յանցաւորին, դուան մօտ խմբւած խառնիճաղանձ ամբոխը տեղի տւեց, որպէս զի կալանաւորն անցնի: Ամբոխի միջից լսեցին անկապ ձայներ:

—Բերում են երկրորդին...

—Երեւի էլի գրպանահատ է...

—Հագնւած է ինտելիգենտի պէս...

—Ինչ բարի դէմք ունի...

—Այդպիսիներին ջոկել չի լինում կարգին մարդկանցից:

Մուտքով անցնելով, նրանք դիմեցին դէպի մութ միջանցքը, որը լցւած էր խոնաւութեան ծանր հոտով: Պրիստաւը բացակայ էր, և յանցաւորը յանձնւեց թաղային հերթապահ վերակացուին:

—Հը՞, կրկին միտինդից—հարցրեց նա քաղաքապահին, որը չէր կարողացել զեկուցանել նորին մեծապատուութեանը, թէ ով է յանցաւորը և որտեղից է բերում նրան:

—Այո, ձերդ մեծապատուութիւն... պատասխանեց նա, կախ գցելով ձեռները, ուղղւելով և մի կարգի դնելով հրացանն և ճարպոտ անագին կօշիկներով ծանրաբեռնաժ ոտները:

—Գրպանահատ է:

—Ո՛հ, ձերդ մեծապատուութիւն, սա ինքը միտինգի նախագահն է...

—Ըհը—երկարացրեց ուրախանալով թաղային վերակացուն... ինքը... միտինգի... նախագահը... Պատիւ ունիմ, պարոն նախագահ, բարեհաճեցէք, ասել ձեր անունն ու անգանունը:

—Ես հրաժարւում եմ ձեզ որևէ բացատրութիւն տալուց.—պատասխանեց յանցաւորը.—այդ ոչ թէ հերթապահ թաղային վերակացուի, այլ հետախոյզ իշխանութեան գործն է, որին և ես հարկաւոր բոլոր տեղեկութիւնները կը տամ:

—Մի սրան տեսէք,—բացականչեց չարացած թաղային վերակացուն:—Ինչ կոպիտն է, և ինչպիսի տոնով է պատասխանում: Իվան, արգելաբանը դիր այդ զղւելուն: Պրիստաւը կը գայ և դրան ցոյց կը տայ, թէ ինչ է նշանակում կոպիտ լինել: Հը՛, շուտ, ինչ ես աչքերդ չռել:

Իվանն արթնանալով արագութեամբ բռնեց յանցաւորին, դուրս բերեց սենեակից և յետևից քաշ տւեց դէպի արգելաբանը, կոպտաբար թափահարելով նրա ձեռքը և մրթմրթալով:

—Ինչ կոպիտն է, ինչ անպիտանն է, ինչ զղւելին է:

Երբ նրա յետևից չլրկացնելով յետ դրին խոնաւ և ցուրտ արգելաբանի ծանր դուռը, և դրանից չլրկաց փակւող կողպէքը, յանցաւորը չը համարձակեցաւ մի քայլ անգամ առաջ գնալ, վախենալով, թէ, մի գուցէ, ընկնի անյատակ անդունդը: Նա յետ դարձաւ դէպի պատը, մէջքով յենեց պատին, աչքերը լայն բաց արաւ, աշխատելով մի բան որոշել այդ սարսափելի շինութեան մէջ, որը նրա վրայ նայում էր թանձր և անթափանցելի աղջամղջի կլանող աչքերով:

—Ո՛վ էք,—հնչեց մթութեան խորքում անտեսանելի մարդու դէպ նա ուղղած ձայնը:

—Այստեղ ուրիշն էլ կայ,—հարցրեց յանցաւորը դառնալով դէպի այն կողմը, որտեղից ձայնը լսեց, ամեն կերպ աշխատելով՝ նկատել այնտեղի մարդուն:

—Կայ,—նորից լսեց ձայն:

—Ձեզ բոլորովին չեմ տեսնում:

—Միթէ... Իսկ ինձ թւում է, որ մինչև անգամ ճանաչում եմ քեզ:

—Պայծառ արեգակի ճառագայթներից յետոյ, իմ աչքերը դրականապէս կուրացել են այս գերեզմանային խաւարում. ես միայն տեսնում եմ մի անասնման սև տարածութիւն:

—Ոչինչ, աչքերդ շուտով կընտելանան այս

մթութեանը, և հեշտութեամբ կը նշմարես ամեն չնչին իր:

— Լսէ՞ք. եթէ դուք ինձ հետ եղակի էք խօսում, նշանակում է, որ ճանաչում էք ինձ: Եթէ այդպէս է, ուրեմն մօտեցիր ինձ, տուր ձեռքդ, բարևիր, ու ինձ ասա, ո՞վ ես դու:

Մթութեան խորքից դուրս եկաւ նա ու բռնեց նրա ձեռքը, բարևեց ու ասաց.

— Դու՝ Միտիա, պէտք է որ բռնած լինես այն միտինգում, ուր այսօր նախագահ էիր:

Յանցաւորը նրա ձեռքը ամուր սեղմեց:

— Այո, ես վախճնում եմ քեզանից, — ասաց նա. — դու չար ոգի չե՞ս: Որտեղից գիտես դու այդ:

— Շատ պարզ: Ես ինքս էլ հէնց այնտեղ բռնեցիր:

— Ասա, ո՞վ ես գու:

— Ես՝ գիմնազիայի նախկին ընկերդ՝ Վանիա Պանոֆն եմ:

— Վանիա Պանոֆ, — բացականչեց զարմանալով յանցաւորը: — Բարև սիրելիս, բարև. այ քեզ զարմանալի հանդիպումն. դէհ, պատմիր ինձ, ի՞նչպէս, ի՞նչ բախտի բերմամբ ընկար այստեղ: Այ քեզ բան: Մտքովս չէր անցնում, թէ կարող էի քեզ հանդիպել, և հանդիպել այսպիսի մի տեղ՝ ոստիկանական բաժանմունքի արգելարանում: Անկեղծ, շատ զարմանալի է, շատ զարմանալի:

Պանոֆն ազատեց ձեռքը, կանգնեց նրա մօտ,

մէջքը դէմ տուաւ արգելարանի բորբոսնած պատին, ոտները պինդ սեղմեց հողէ յատակին և, թախծոտ, ծանր մտածմունքով ու հառաչելով, արտասանեց.

— Այս հանդիպումը խիստ տարօրինակ է:

Ի հարկէ՝ քեզ ևս ձերբակալեցին քաղաքական գործերի համար. — հարցրեց նրան ուրախ Մամգինը:

— Ինչո՞ւ ի հարկէ: Ինչո՞ւ է քեզ այդպէս թւում:

— Ես այդպէս եմ մտածում:

— Սխալում ես, սիրելիս. ես ձերբակալւած եմ ոչ այդ բանի համար:

— Հապա ինչո՞ւ համար:

— Ես... գրպանահատ եմ...

Մամգինը ծիծաղեց. նրան թւում էր, թէ Պանոֆը կատակ է անում իր հետ: Նա կարող էր մտածել, որ Պանոֆը, գիմնազիական կեանքի իր ամենալաւ ընկերը, այնքան սիրելի, զգայուն ընկերը, որը զովաբանւում էր ընկերների շրջանում՝ իր մաքուր և իզէտլական տեսչանքներով, կարող էր ստորանալ մինչ այդ աստիճան:

— Ծիծաղում ես ինձ վրա, Վանիա, — հարցրեց նրան Մամգինը:

— Երբէք:

— Եւ այդպէս. ես հաւատամ, որ քեզ նրա տեցրել են այստեղ կողոպտման համար:

— Իսկ դու չե՞ս ուզում հաւատալ դրան:

—Ինչ յիմարութիւն. ի հարկէ, ես երբէք չեմ հաւատալ քեզ:

—Ինչպէս ուզում ես, միայն իմացիր, որ ես ստում եմ ճշմարտութիւնը:

III

—Եւ հաւանական է, որ նա այս դէպքում ստում է ճշմարտութիւնը,—մտածում էր Միտիան.—Միթէ այստեղ որևէ անհաւանական բան կայ: Չէ՞ որ ժամանակակից հասարակական կարգերի անտանելի պայմանները ամեն մի ողջախոհ մարդու կարող են մղել դէպի այդ օրինակ մի քայլ: Հոգսալից կեանքը, օր աւուր աճող կարիքը, կենսական ամենաանհրաժեշտ պահանջներին բաւականութիւն տալու դժւարութիւնը, ապրելու ցանկութիւնն ու անողոք քաղցի դաժան ճիրաններին գերի չը լինելու հոգսը—այս ամենը միթէ չեն կարող ստիպել մարդուն՝ զբաղւելու այն տեսակ ցած գործերով՝ ինչպէս են՝ կողոպուտն ու յափշտակութիւնը: Եւ ինչո՞ւ Վանիայի խելքին փչեց կատակ անել նրա հետ յատկապէս քաղաքամասի արգելարանում և այն էլ այժմ, երբ նա երկարամեայ անջատումից յետոյ առաջին անգամն էր հանդիպում նրան: Նրա խօսւածքի լուրջ տոնը, նրա տխուր տրամադրութիւնը միթէ ապացոյց չէ՞ն, որ նա կատակ է անում և սուտ է ստում:

—Դէ լաւ,—դարձաւ նրան զարմացած Միտիան.—պատմիր ինձ, թէ դու ինչպէս դարձար գրպանահատ:

Պանովը նրան ոչինչ չը պատասխանեց:

—Գուցէ ծանր է քեզ համար՝ պատմել այդ մասին,—հարցրեց նրան Մամդինը փոքր ինչ լուսթիւնից յետոյ:

—Դու հարցնում ես՝ ծանր է... Երբէք... Ես սերախութեամբ կը պատմեմ այդ բոլորի մասին, թէև առանձնապէս հարկ չը կար պատմելու որ և է բանի մասին:

Խիստ դժնդակ կարիքի մէջ էի, ուրիշ ելք չը կար, և ահա ես յանդգնեցի այդ գործին դիմելու: Եթէ քեզ հետաքրքրում են մանրամասնութիւնները, լսիր, և ես կը պատմեմ:

IV

Մեր խեղճ ընտանիքը այն ժամանակ կրում էր անտանելի—ծանր օրեր: Մեր հայրը՝ մեր միակ ապաւէնը իր ամբողջ ոյժը գոյութեան կուի մէջ սպառելով՝ պառկած էր անկողնում հիւանդ ու խորտակած: Տաճը մի կտոր հաց չէր գտնւում: Սարսափն ու յուսահատութիւնը բոլորիս կաշկանդել էր: Խեղճ հայրս լաց էր լինում անկողնի մէջ, մայրս ու քոյրս սենեակը լցրել էին հառաչանքներով և հիստերիկական աղաղակներով. իսկ ես ձեռներս կրծքիս խաչելով՝ անօղնական

անց ու դարձ էի անուամ սենեակի մէջ մի պատից դէպի միւսը: Խղճմտանքն ու կարեկցութիւնը ճնշում էին հիւանդոտ սիրտս: Մեզ վրայ ծանրացած կարիքն ինձ համբերութիւնից հանեց. պէտք էր դրանից դուրս գալու մի հնար գտնել՝ ինչ էլ որ լինէր:

Ես փորձեցի մէկ առ մէկ բոլոր միջոցները: Հարուստ մարդիկ, խմբագրատներն ու ձեռնհաս ազգականները—բոլորը սառն ու անտարբեր էին: Բոլոր ջանքերս իզուր ու անյոյս էին:

Մի անգամ երեկոյեան քոյրս հագնւեց ու պատրաստեց հեռանալ տանից:

—Ո՞ւր,—հարցրի նրան:

—Ո՞ւր,—պատասխանեց նա վրդովւած,—քո գործը չէ: Իմացիր, Վանիա, որ դու ես ծընողներիդ մեծ զաւակը, արդէն տղամարդ ես, միմիայն քեզ վրայ է ընկած ընտանիքը կորուստից փրկելու պարտականութիւնը: Այժմ հարց տալն աւելորդ է...

Նա դուրս եկաւ պրոսպեկտի կենտրոնը, որը գիշերային կեդտոտ ու ցփ կեանքի մէջ էր սուզւել, և սկսեց ջղայնօրէն ման գալ մայրի վրայով:

Քոյրս որոշել էր իր պատիւը զոհաբերելով՝ ազատել ընտանիքը:

Ի՞նչ անէի: Կարող էի հանգիստ կերպով դիտել, թէ ինչպէս քոյրս իր պատիւը տալիս է մի անբարոյական ստոր մարդու մի ինչ որ զրկւելի ըուրբու համար:

Ես նրան յետ կանգնեցրի այդ քայլից: Իմ անհատական պատւիս կորուստով ես փրկեցի ընտանիքը բարոյական անկումից: Միևնորհն է. եթէ ընկնէր քրոջս պատիւը, մեր ընտանիքին այդպիսով հասած կը լինէր ամենածանր հարւածը. թող ընկնէր իմ պատիւը, թող անխուսափելի հարւածը ես ընդունէի—ինձ համար այդ այնքան ծանր չէր լինի, ինչպէս միւսների համար:

Այո, ես քրոջս տարայ տուն... բախտի բերմամբ հնարաւորութիւն ունեցայ քրոջս փրկելու սոսկալի անկումից... Իսկ նա ձգեց ինձ այս զրկւելի գործի մէջ, որ վաղ թէ ուշ պէտք է կորուստեան մատնէր ինձ. ես այդ գիտէի:

Կ

Ուշ գիշերով ես թափառում էի քաղաքում: Ջայռոյթից ինձ կորցրել էի, կատաղել էի յուսահատութեան չափ ինձ տանջող նախազգացումից: Ելեկտրաքարշի կայարանի մօտ ես հանգիպեցի միայնակ կնոջ, որը վագօնի էր սպասում: Նրա կրծքից բրօշկայի ձևով կախւած էր ոսկեայ ժամացոյցը: Գլխումս առկայծեց մի յանցաւոր միտք: Ես այն ժամանակ պարզ կերպով գիտակցում էի, որ այդ ժամացոյցը ծառայում էր նրա համար որպէս մի զարդ, մի աննշան իր. մինչդեռ այն իրը մեր խեղճ ընտանիքին փրկել կարող էր դառն արցունքներից:

Այդ գիտակցութիւնը բաւական էր զայրոյթից կատաղած և ցաւակցութիւնից խանդարեաժարդու համար, որպէսզի նա յանդգնէր՝ անել մի քայլ, որ կարող էր չափազանց թանգ նստել նրա բարի անւան...

Այն, եւ յարձակեցի նրա վրայ, խլեցի նրանից ժամացոյցը և սկսեցի փախչել։ Յետեւիցս ընկնելու պատրաստութիւն տեսան, թէ ոչ—չեմ իմանում։ Յիշում եմ միայն, որ եւ ամբողջ թափով փախչում էի մութ և խուլ փողոցներով, առանց յետ նայելու։

Երբ մեր տան դռան հասայ և ներս ընկայ բակը, արագութեամբ փակելով դռնակը, իբրեւ մեռած՝ վայր գլորեցի գետին։ Յոգնած, քրտինքի մէջ կորած, եւ հազիւ էի շնչում, սիրտս թրթռում էր ուժգին, իսկ կատարած գործիս համար սրտումս արթնացած խղճի խայթը միախառնւում էր բռնուած լինելու երկիւղի հետ։ Բայց և այնպէս հետքս չը գտան։ Հանգստանալուց յետոյ եւ տուն մտայ. միւս օրը ծախեցի յափշտակածս ժամացոյցը վարեջրատներից մէկում։ Երբ փողերը տուն բերի, քոյրս ուրախութիւնից և հրճուանքից երկար ժամանակ լաց էր լինում։

Այն հարցին, թէ՞ ճրտեղից ձեռք բերիւր այդ փողերը,—եւ պատասխանեցի.—մի հարուստ պարոն տուաւ։

Յետոյ փոքր առ փոքր թաղում էի եւ այդ անարգ գործի կեղտոտութեան մէջ. այդ բանին, ի հարկէ, ամբողջովին նպաստում էին մեր խեղճ ընտանիքի անվերջանալի զրկանքները, որոնք հօրս մահից յետոյ անբաժան էին մեր ընտանիքից։ Եւ ահա եւ ամբողջ տարին դրանով եմ պարապում։ Շատ անգամ եմ փորձել թողնել այդ արհեստը և զբաղել ազնիւ աշխատանքով. իմ բոլոր ջանքերն ի դերև էին ելնում։

Թեքուել էր ճանապարհս։

Եւ այսօր առաջին անգամն է, որ եւ տուժում եմ արածներս...

Ո՞վ է մեղաւորն այդ բոլորի համար...

Միթէ արհեստիս իւրաքանչիւր հետեանք իմ արժանաւոր պատիժն է համարուել...

Յիշում եւս, սիրելիս, երբ մենք միասին գիմնադիպայումս էինք... Ձե՞ որ այն ժամանակ մենք ոչնչով չէինք տարբերւում իրարից։ Մենք երկուսս էլ օրինաւոր, խելօք, ընդունակ ու բարեհոգի էինք... Իսկ այժմ... Աւա՛ղ, որքան հեռու ենք միմեանցից. մեր մէջ կայ մի անդունդ, որ լցւել չի կարող ո՛չ մի բանով և երբէք։ Դե՛ղ հոգանաւորող կեանքի հոսանքը ձգեց ազնիւ շըրջանի մէջ, դուրս ձգեց քաղաքական կեանքի հո-

ընդունի վրայ, քեզնից պատրաստեց բարի և օգտակար բաներ, իսկ ինձ... Ինձ ինչը ստիպեց խաղալ բոլորից արհամարհանած հացկատակի այդ օրինակ ստոր գեր: Միթէ նոյն անդիմադրելի կեանքի հոսանքը չէր, այն հոսանքը, որ անհաւասար կերպով պարգևում է մարդկանց տանջանք և բաղդաւորութիւն...

Եւ մի մտածիր, թէ մեզ ի՞նչ է սպասում հետո ապագայում...

Մեր գալիք օրերի ճանապարհներն իրար ինչքան խորթ են լինելու:

Ամբոխը, անմիտ և լաւն ու վատը իրարից ջոկելու անընդունակ ամբոխը քեզ վարձատրում է փառաբանութեամբ ու յարգանքով, իսկ ինձ իրեն յատուկ անմիտ արհամարհանքով, որը երբէք չի ջնջւիլ նրա չար յիշողութիւնից: Չէ՞ որ այսօր վաղը կը հանեն իմ լուսանկարը և կուղարկեն բոլոր ոստիկանատները, գրելով նրա տակ խոշոր տառերով «Գրպանահատ»:

Բայց մեղաւոր եմ ես. մեղաւոր եմ:

VIII

Պանովը լոնց: Վհատութեամբ գլուխը կախ ձգելով և ձեռները կրծքին խաչելով, նա հեռացաւ անկիւնը և նստեց փայտի տախտի վրայ: Մամզինը կանգնեց միևնոյն պատի մօտ, յենուելով նրան մէջքով: Նրա աչքերը, որոնք արդէն սովոր

էին մթութեան, այլ ևս չէին նայում դէպի անտեսանելի տարածութիւնը, այլ յառած էին Պանովի վրայ: Նա, որ ձերբակալման ժամանակ աշխոյժ էր և ուրախ, այժմ մռայլած էր սարսափելի մտքերից, որ առաջին անգամ յարուցեց նրա մէջ Պանովը: Նրա անցեալի անգնահատելի ընկերն ու հիմա զրպանահատը: Դէպի Պանովը տածած կարեկցութիւնը տանջում էր նրան այն չափով, ինչ չափով որ իր մէջ մերկացած դատարկութիւնը, մինչև այժմ իրենից չը նկատուած ապօրինութիւնը, որի վրա հիմնել էր նրա փքուն ժողովրդականութիւնը: Նա այժմ պարզ կերպով գիտակցում էր, որ արժանաւորութիւնը, նրա աշխատանքի արդիւնքը, բոլոր բաղդաւորութիւնը տրւած է եղել նրան որպէս բաժին այն անիրաւ և անխիղճ ճակատագրից, որ անարդար կերպով վարձատրեց անմեղ Պանովին այնքան անտանելի տանջանքներով: Եւ հազարաւոր անմխիթար խոհեր անցեալի հասարակութեան և դժնդակ կեանքի անարդար պարգևների մասին ճախրում էին նրա մթափնած երեսկայութեան մէջ, զարնուելով կարեկից սրտի զգայուն լարերին:

Երկար նրանք պահպանել էին խորհրդաւոր լուրթիւն, շարունակելով մնալ իրանց անշարժ գիրքում: Նրանք, երկուսն էլ մտածում էին մարդկային չար ճակատագրի մասին, որ զուրկ է կարեկցութիւնից, օտար է արդարութիւնից, որը անսեղեակ է սիրուց:

Եւ միայն բազում բացւող կողպէքի ձայնը
սթափեցրեց նրանց տեւական քարացած դրու-
թիւնից: Դռները բացւեցին, և նեղ արգելարանը
արձագանգ տուաւ ներս մտնող ոստիկանի թաւ
ձայնից:

—Ո՞վ է այստեղ միտինգի նախագահը...
Քնանք պրիստաւի մօտ:

Մամզինին դուրս բերին արգելարանից:

3662

Գրքի Դիմելը, Օրբելանոսեայ
սալ. № 86. Արտաշատ Գրիգորիս
և Գրիգորիս Գրիգորիս

6 109

2013

